

Fai 'e 'Eletā Dallin H. Oaks

'O e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá

Ko e 'Ofa mo Feohi mo e Ni'ihi Kehé Neongo e Faikehekehé

I he 'etau hoko ko e kau muimui 'o Kalaisí 'oku totonu ke tau ako ke nofo melino mo e ni'ihi kehe 'oku 'ikai tatau 'etau tu'unga mo'uí pe tali 'a e ngaahi akonaki 'oku fakatefito ai kinautolú.

I.

I he ngaahi 'aho faka'osi 'o e ngāue fakafaifekau 'a Sīsū he māmaní, na'á Ne tuku ki He'ene kau ākongá ha me'a na'á Ne ui ko ha "fekau fo'ou (Sione 13:34). Na'á ne fakahoko tu'oto lu ange, 'a ia ko ha fekau mahinongofua ka na'e faingata'a: "Ke mou fe'ofa'aki kiate kimoutolu, 'o hangē ko 'eku 'ofa kiate kimoutolú" (Sione 15:12; vakai foki, veesi 17). Kuo hoko 'a e akonaki ko ia ke fe'ofa'aki ko e akonaki mahu'inga taha ia 'i he ngāue fakafaifekau 'a e Fakamo'uí. Ko e fekau lahi hono uá ko e "ofa ki ho kungā'apí 'o hangē pē ko koé" (Mātiu 22:39). Na'e ako'i foki 'e Sīsū ke, "Ofa ki homou ngaahi filí" (Mātiu 5:44). Ka ko e fekau ko ia ke 'ofa ki he ni'ihi kehé 'o hangē ko 'Ene 'ofa ki He'ene fanga sipi na'e faingata'a ia ki He'ene kau ākongá—pea kiate kinautolu—ko ha tukupā na'e makehe. Na'e ako'i kinautolu 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni 'i 'Epeleli kuo 'osí, "Ko hono

mo'oní, ko e 'ofá ko e 'elito mo'oni ia 'o e ongoongoleléi pea ko Sīsū Kalaisi hotau Fa'ifa'itaki'angá. Na'e hoko 'Ene mo'uí ko ha tukufakaholo 'o e 'ofá."¹

Ko e hā 'oku faingata'a ai ke ma'u 'a e fe'ofa'aki faka-Kalaisi? 'Oku faingata'a he 'oku tau nofo mo ha ni'ihi 'oku 'ikai ke tau tui tatau, tu'unga 'ulunga-anga tatau mo ma'u e tufakanga tatau ki he fuakavá. I he lotu hūfia 'e Sīsū 'Ene kau ākongá, kimu'a pea Tutuki Iá, na'á Ne lotua Hono kau muimui: "Kuó

u tuku kiate kinautolu 'a ho'o folo-folá; pea kuo fehi'a 'a māmani kiate kinautolu, koe'uhí 'oku 'ikai 'o māmani 'a kinautolu, 'o hangē foki 'oku 'ikai 'o māmani aú" (Sione 17:14). Peá Ne tau-tapa ki he Tamaí, "Oku 'ikai ke u lotu ke ke 'ave 'a kinautolu mei he māmaní, ka koe'uhí ke ke fakamo'uí 'a kinautolu mei he koví" (veesi 15).

'Oku fie ma'u ke tau nofo 'i he māmaní kae 'ikai 'o māmani. Kuo pau ke tau nofo 'i he māmaní he na'e akonaki 'a Sīsū 'i ha talanoa fakatātā, ko Hono pule'angá "oku tatau ia mo e me'a fakatupú," 'a ia ko hono fatongiá ke fakatupulaki e kakai (vakai, Luke 13:21; Mātiu 13:33; vakai foki, 1 Kolinitō 5:6–8). He 'ikai lava 'e Hono kau muimui 'o fakahoko ia kapau 'oku nau feohi pē mo kinautolu 'oku nau tui mo fakahoko 'a e me'a tataú. Ka na'e toe ako'i 'e he Fakamo'uí kapau 'oku tau 'ofa 'iate Ia, te tau tauhi 'Ene ngaahi fekaú (vakai, Sione 14:15).

II.

'Oku lahi ha ngaahi akonaki 'a e ongoongoleléi fekau'aki pea mo e tauhi 'o e ngaahi fekaú lolotonga e nofo he lotolotonga 'o ha kakai 'oku 'ikai tatau 'enau tui mo e ngāue. 'Oku meimeime fekau'aki ia mo e ngaahi akonaki ki he fakakikihi. I hono 'ilo 'e Kalaisi kuo toetu'ú 'oku fakakikihi 'a e kakai Nifai fekau'aki mo e founga totonu 'o e fai papitaisó, na'á Ne 'oange ha fakahinohino pau ki he founga 'oku totonu ke fakahoko 'aki 'a e ouau ko 'ení. Pea na'á Ne ako'i leva 'a e tefito'i mo'oni ma'ongo'onga ko 'ení:

"Pea 'oua na'a 'i ai ha ngaahi fakakikihi 'iate kimoutolu, 'o hangē ko ia

ngaahi filí koe'uhí ko e fefine na'e mo'ua 'i he "tono tangatá" (Sione 8:4). 'I hono fakangalivale'i kinautolu he'enu mālualoí, ne 'alu e kau talataláki kae tuku tokotaha 'a Sīsū mo e fefiné. Na'á Ne anga'ofa kiate ia pea 'ikai ke ne fakahala'ia'i ia 'i he taimi ko iá. Ka na'á Ne fekau ke "oua 'e toe fai angahala" (Sione 8:11). 'Oku fie ma'u 'a e 'ofa angalelei, ka ko e tokotaha 'oku mui-mui 'ia Kalaisí—ke tu'u ma'u ia 'i he mo'oní—'o hangē pē ko e 'Eikí.

IV.

Hangē ko e Fakamo'uí, 'oku fa'a fehangaangai Hono kau muimuí mo e tō'onga angahalá, pea 'oku ui kinautolu 'i he 'ahó ni ko ha "taha tāufehi'a" pe "taha 'oku tōtu'a 'ene fai ha me'a" ko 'ene taukave'i e mo'oní mo e halá 'o fakatatau mo 'ene mahinó. 'Oku lahi ha ngaahi 'ulungaanga pe tō'onga fakaemāmani pe ngaahi ngāue 'oku nau pole'i 'a e ngaahi me'a ko 'eni ki he Kāingalotu 'o e Siasí. Taha 'o e ngaahi me'a 'oku 'iloa taha 'i he ngaahi 'aho ní ko e teke ke fakalao 'a e mali e tangata mo e tangata pe fefine mo e fefine 'i he ngaahi siteiti mo e vahefonua lahi 'i he 'Iunaiteti Siteití pea mo Kānata mo ha ngaahi fonua lahi 'i māmani. 'Oku tau nofo foki mo ha ni'ihi 'oku 'ikai ke nau tui ki he nofomalí. 'Oku 'i ai ha ni'ihi 'oku 'ikai ke nau tui kinautolu ki he fakafanaú. Ko e ni'ihi 'oku nau fakafepaki'i 'a hono ta'ota'ofi 'o e ponokalafí pe ko e faito'o konatapú. Hangē ko 'ení, pea 'oku maheni ia mo e kakai tui tokolahi—ko e faingata'a 'o e nofo pea mo e hoá pe kāinga 'oku 'ikai tuí pe feohi pea mo ha kaungā ngāue pe ni'ihi kehe 'oku 'ikai tuí.

'Oku totonu ke tau ako'i mahino mo faka'auliliki 'a e mo'oní mo e ngaahi fekau, 'i he ngaahi feitu'u kuo fakatapu'i, hangē ko e temipalé, ngaahi fale 'o e lotú, pea mo hotau 'apí, 'o fakatatau mo e mahino kiate kinautolu e palani 'o e fakamo'uí kuo fakahā mai 'i he ongoongolelei kuo fakafoki maí. 'Oku malu'i 'etau totonu ke fai iá 'e he lao 'okú ne fakapapau'i e tau'atāina ke leá pea mo e lotú, pea pehē ki he totonu fakataautaha 'oku faka'apa'apa'i 'i he ngaahi fonua 'oku

kuo hoko 'i mu'á; pea 'oua na'a fai foki mo ha ngaahi fakakikihi 'iate kimoutolu 'i he ngaahi tefito 'o 'eku tokāteliné, 'o hangē ko ia kuo hoko 'i mu'á.

"He ko e mo'oni, ko e mo'oni 'oku ou pehē kiate kimoutolu, *ko ia ia 'okú ne ma'u 'a e laumālie 'o e fakakikihi 'oku 'ikai 'a'aku ia, ka 'oku 'o e tēvoló ia, 'a ia ko e tamai 'a e fakakikihi, pea 'okú ne ue'i hake 'a e lotu 'o e kakai ke fefakakikihi'aki 'i he 'ita, 'iate kinautolu.*

"Vakai, ko 'eku . . . tokāteliné 'eni, ke fakangata hono fai 'o e ngaahi me'a peheé" (3 Nīfai 11:28–30; toki tānaki atu hono fakamamafa'i).

Na'e 'ikai ke fakangatangata 'i e he Fakamo'uí 'Ene fakatokanga ki he fakakikihi kiate kinautolu pē 'oku 'ikai ke tauhi e fekau fekau'aki mo e papitaisó. Na'á Ne ta'ofi 'a e fakakikihi 'a ha taha pē. 'Oku a'u pē kiate kinautolu 'oku tauhi 'a e ngaahi fekau, 'oku 'ikai totonu ke nau ue'i 'a e lotu 'o e tangatá ke fakakikihi 'i he 'ita. Ko e "tamai 'o e fakakikihi" ko e tēvoló; ko e Fakamo'uí 'a e "Pīlīsini 'o e Melinó.

'Oku ako'i 'e he Tohi Tapú 'a e me'a tatau "oku ta'ofi atu 'a e houhaú 'e he kakai potó" (Lea Fakatāta 29:8). Ne ako'i 'e he kau 'Aposetolo kimu'á 'oku totonu ke tau "tuli ki he

ngaahi me'a ['oku] fakamelinó (Loma 14:19) pea "[le'a 'aki] 'a e mo'oní 'i he 'ofa" ('Efesō 4:15), "he 'oku 'ikai ke fakatupu 'a e mā'oni'oni 'o e 'Otuá 'e he 'ita 'a e tangatá" (Sēmisi 1:20). Na'e fekau 'e he 'Otuá 'i ha fakahā 'i onopooni ke vahevahe 'a e 'ngaahi me'a fakafiefiá ni' 'o e ongoongolelei kuo toe fakafoki maí 'e he "tangata taki taha ki hono kaungā'apí, 'i he angavaivai pea mo e angamalū" (T&F 38:41), "i he lotu fakatōkilalo 'aupito, . . . 'o 'oua 'e lau'ikovi'i 'a kinautolu 'oku lau'ikovi'i koé" (T&F 19:30).

III.

'I he'etau feinga ke angamalū mo faka'ehi'ehi mei he fakakikihi, 'oku 'ikai totonu ke tau tukuhifo pe fakavaivai'i 'etau tukupā ki he mo'oni 'oku mahino kiate kinautolu. 'Oku 'ikai totonu ke tau tukuhifo hotau tu'ungá pe hotau tu'unga 'ulungaanga mahu'ingá. 'Oku hanga 'e he ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisí pea mo e ngaahi fuakava kuo tau fakahokó 'o fokotu'u kinautolu ki he fatongia ko e kau tau 'i he feingatau ta'engata 'i he vaha'a 'o e mo'oní pea mo e halá. 'Oku 'ikai ha tu'u 'atā 'i he feingatau ko 'ení.

Na'e fakahā 'e he Fakamo'uí 'a e halá 'i he taimi na'e ha'u ai Hono

'ikai malu'i fakalao ai he konisitutoné.

I he feitu'u fakapule'angá, 'oku kau 'i hono fakakaukau'i 'o e ni'ihi kehé 'i he me'a kotoa pē 'oku lea 'aki pe fai 'e ha tokotaha tui fakalotu. 'Oku meimei fakakau e tau'atāina fakalotú 'i he feitu'u fakapule'anga kotoa pē, ka 'oku 'i ai hono fakangatangata 'o fakatatau ki he me'a 'oku tui ki ai e ni'ihi kehé. 'E lava 'e he laó 'o ta'ofi ha tō'onga 'ulungaanga 'oku hala pe 'ikai tali he fakalūkufuá, 'o hangē ko e ngaohikovia fakasekisuálé pe fetā'akí pe ko ha tō'onga fakatautoitói, 'o tatau ai pē pe ko e fai 'e ha kau fakaehaua 'e ni'ihi koe'uhí ko e tui fakalotú.

Mahalo na'a fie ma'u ke kātaki'i ha 'ulungaanga 'oku 'ikai fu'u fakaehaua neongo he 'ikai tali ia 'e he kakai tuí, kapau kuo fakalao'i ia 'e he me'a ne ui 'e ha palōfita 'i he Tohi 'a Molomoná ko e "le'o 'o e kakaí" (Mōsaia 29:26).

I he tefito ko ia 'o e malanga 'i he feitu'u fakapule'angá, 'oku totonu ke tau muimui ki he ngaahi akonaki 'o e ongoongoleléi ke 'ofa ki hotau kaungā'apí pea faka'ehi'ehi mei he fakakikihí. 'Oku totonu ke hoko 'a e kau muimui 'ia Kalaisí ko e fa'ifa'itaki'anga 'o e anga-faka'apa'apá. 'Oku totonu ke tau 'ofa 'i he kakai kotoa pē, fakafanongo lelei, pea fakahaa'i ha loto tokanga ki he me'a 'oku nau tui fakamātoato ki aí. Neongo he 'ikai ke tau tui tatau, ka 'oku 'ikai totonu ke tau ta'emahino. 'Oku 'ikai totonu ke tau fakakikihí 'i he me'a 'oku tau taukave'i mo fakahoko atu 'i he ngaahi tefitó 'oku fa'a alea í. 'Oku totonu ke tau fakapotopoto 'i hono fakamatala'i mo taukapo'i hotau tu'ungá mo takiekina e ni'ihi kehé. I he'etau fai íá, 'oku tau kole ki he ni'ihi kehé ke 'oua te nau 'ita koe'uhi ko 'etau tui fakalotú pea mo e tau'atāina ke ngāue'i 'etau tui fakalotú. 'Oku mau poupou'i atu 'a kitautolu kotoa ke fakahoko e Lao Koula 'a e Fakamo'uí. "Ko ia, ko e me'a kotoa pē 'oku mou loto ke fai 'e he kakai kiate kimoutolú, ke mou fai ia kiate kinautolu" (Mātu 7:12).

I he taimi 'oku 'ikai manakoa ai e me'a 'oku tau taukave'í, 'oku totonu ke tau tali 'i he lotofiemālie 'a e ola ta'e fakafiemālie, pea tau angafaka'apa'apa ki hotau filí. 'Oku totonu ke

tau hoko ko ha tokotaha angalelei ki he taha kotoa, 'o fakafisinga'i ha fa'ahinga fakatanga kau ai e fakatanga tupu mei he laulanú, matakali, tui fakalotú, ta'e tuí, mo e faikehekehe 'i he tui fakasekisuálé.

V.

Kuó u talanoa ki ha ngaahi tefito'i mo'oni angamaheni. 'Oku ou fie lea 'o kau ki hono faka'aonga'i e tefito'i mo'oni ko íá 'i ha ngaahi tūkunga kehekehe te ke lava ai 'o muimui faivelenga ai ki he ngaahi akonaki 'a e Fakamo'uí.

Te u kamata mei he me'a 'oku ako 'e he'etau fānau íkí lolotonga 'enau va'ingá. 'Oku lahi fau e taimi, 'oku ongo'i 'e he kakai ta'e Siasí 'i 'Tutaá 'enau loto mamahi pea hangē 'oku fakamavahe'i kinautolu 'e hotau kāingalotú ko e 'ikai ke tau loto ke feohi fakakaungāme'a 'etau fānaú mo e fānau siasí kehé. Ko e mo'oni te tau lava 'o ako'i ki he'etau fānaú e ngaahi tu'unga 'ulungaanga mahu'ingá ka 'i he taimi tatau he 'ikai ke nau fakamama'o mo ta'etoka'i ai e ni'ihi 'oku kehe 'enau tuí.

'Oku tokolahi ha kau faiako 'i he lotú pea mo e apiakó 'oku nau lotomamahi he tō'onga mo'ui 'etau fānau to'u tupú, kau ai 'a e fānau Siasí, koe'uhí ko 'enau founga feohí. 'Oku kau he fekau ke fe'ofa'akí, 'a e 'ofá pea mo e feveitokai'aki 'i he ngaahi tui fakalotú kae pehē ki he ngaahi matakali, 'ulungaanga fakafonua pe

tu'unga faka'ekonōmiká. 'Oku mau fakatukupaa'i atu e to'u tupu kotoa pē ke nau faka'ehi'ehi mei he houtamakí, angakoví, pe ngaahi lea mo e tō'onga mo'ui 'oku fai ke fakamamahi'i ai e ni'ihi kehé. 'Oku maumau 'i 'e he ngaahi me'a kotoa ko íá e fekau 'a e Fakamo'uí ke tau fe'ofa'akí.

Na'e ako'i 'e he Fakamo'uí ko e fakakikihí ko e me'angāue ia 'a e tēvoló. 'Oku 'ikai ke fenāpasi 'eni pea mo e ni'ihi 'o e lea lolotongá pea mo e ngaahi founga ngāue fakapolitiki lolotongá. 'Oku mahu'inga e feohi mo e ngaahi tu'utu'uni kehekehé 'i he me'a faka-politikalé, ka 'oku 'ikai fie ma'u 'a e faikehekehe 'i he tu'utu'uní ke kau ai ha ngaahi 'ohofi fakafo'ituitui te ne fakakonahi e founga ngāue fakapule'angá pea mo tautea'i 'a kinautolu 'oku kau ki aí. 'Oku totonu ke tau tuku kotoa e ngaahi fetu'utaki 'oku fonu tāufehi'á ka tau fakahaa'i e 'ulungaanga faka'apa'apá neongo e kehekehe 'etau ngaahi fakakaukaú.

Ko e feitu'u mahu'inga taha ke faka'ehi'ehi ai mei he fakakikihí kae fakahaa'i 'a hono toka'i 'o 'etau ngaahi faikehekehe, ko hotau 'apí pea mo hotau vā fetu'utaki fakafāmilí. Kuo pau ke 'i ai 'a e faikehekehe—'oku sí'i ha ni'ihi kae lalahi ha ni'ihi. Ko e faikehekehe lalahí, tau pehē pē 'oku 'i ai ha mēmipa 'o e fāmilí 'oku nonofo kovi. 'Oku fepaki heni ha me'a mahu'inga 'e ua—ko 'etau 'ofa ki he mēmipa 'o e fāmilí pea mo 'etau mateaki'i e ngaahi fekaú. I he'etau muimui ki he sipping 'a e Fakamo'uí, te tau lava 'o fakahaa'i 'etau anga'ofá mo tu'u ma'u pē 'i he'etau tuí 'aki 'etau faka'ehi'ehi mei ha ngaahi tō'onga 'okú ne poupou'i pe ngali fakaoleole'i e me'a 'oku tau 'ilo 'oku halá.

Te u faka'osi 'aki ha sippinga 'e taha 'o ha vā fetu'utaki fakafāmilí. I ha konifelenisi fakasiteiki 'i he Uhouhonga 'o e Hihifó 'i he ta'u 'e 10 nai kuohilí, ne u fetaulaki ai mo ha fefine na'á ne talamai ko e lava ia 'a e ta'u 'e 12 'a 'ene ma'ulotu fakataha mo hono husepānití ka 'oku te'eki ai pē ke ne kau ki he Siasí. Na'á ne 'eke mai pe ko e hā 'oku totonu ke ne faí. Na'á ku fale'i ia ke hokohoko atu 'a hono fai e ngaahi me'a 'oku totonú pea

kātaki fuoloa mo manava'ofa ki hono husepāniti.

Na'á ne tohi mai 'i he hili ha māhina 'e taha mei ai 'o pehē: “Na'á ku pehē ko e ta'u 'e 12 ko hono fakahaa'i ia 'o e kātaki fuoloá, ka na'e 'ikai ke u 'ilo'i pe na'á ku fu'u anga'ofa pē ai. Ko ia, ne u toe feinga lahi ange 'i he māhina 'e taha pea na'á ne papitaiso leva.”

'Oku mālohi fau e ivi 'o e anga'ofá kae tautefito 'i he nofo fakafāmilí. Na'e hoko atu 'ene tohi, “Oku ou feinga ke toe anga'ofa ange he 'okú ma palani ke sila 'i he temipalé i he ta'ú ni!”

Hili ha ta'u 'e ono na'á ne toe fai mai ha tohi: “Na'e [toki] ui hoku husepāniti pea vahe'i ko e pīsope [homau uōtí].”²

VI.

I he ngaahi vā fetu'utaki mo e tū-kunga kehekehe 'o e mo'uí, kuo pau ke tau fe'ao mo e ngaahi faikehekehé. 'O ka mahu'inga, 'oku 'ikai totonu ke tau faka'ikai'i pe li'aki e tafa'aki 'oku tau kau ki ai he ngaahi tō kehekehe ko 'ení, ka 'i he'etau hoko ko e kau ākongā 'o Kalaisí 'oku totonu ke tau nofo melino mo e ni'ihī kehe 'oku 'ikai ke tau tui tataú pe tali e ngaahi akonaki 'oku fakatefito aí. 'Oku tau 'ilo 'i he fakahā fakapalōfitá 'oku hanga 'e he palani 'o e fakamo'uí 'o fokotu'u kitautolu 'i ha tu'unga fakamatelie ko e tauhi 'Ene ngaahi fekaú. 'Oku kau ai 'etau 'ofa hotau kaungā'api 'oku kehekehe hotau anga fakafonua mo e tui fakalotú, 'o hangē ko 'Ene 'ofa 'iate kitautolú. Hangē ko ia ne ako'i mai 'e ha palōfita he Tohi 'a Molomoná, kuo pau ke tau vilitaki atu ki mu'a 'i he “'ofa ki he 'Otuá mo e kakai fulipē.” (2 Nifai 31:20).

Neongo 'oku faingata'a ke tau nofo 'i ha 'ātakai maveuveú, mahalo ko e pole lahi tahá 'a e fekau ko ia hotau Fakamo'uí ke tau fe'ofa'aki 'o hangē ko 'Ene 'ofa 'iate kitautolú. 'Oku ou lotua ke mahino 'eni kaite kitautolu pea ke tau fekumi pea mo'uí 'aki ia 'i hotau vā fetu'utaki mo 'etau ngaahi ngāue, 'i he huafa 'o Sīsū Kalaisi, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALA

1. Thomas S. Monson, “Ofá—ko e 'Elito 'o e Ongongoleléi,” *Liahona*, Mē 2014, 91.
2. Faitohi kia Dallin H. Oaks, Jan. 23, 2006, and Oct. 30, 2012.

Fai 'e 'Eletā Neil L. Andersen

'O e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá

Siosefa Sāmita

Na'e fili 'e Sīsū Kalaisi ha tangata mā'oni'oni, ha tangata angatonu, ke taki 'i hono Toe Fakafoki Mai e kakato 'o 'Ene ongoongoleléi. Na'á Ne fili 'a Siosefa Sāmita.

Na'e ui 'e he 'āngeló 'a Siosefa 'aki hono hingoá 'i he'ene 'uluaki 'a'ahi ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá 'i hono ta'u 17, mo tala-ange ko Molonai ia, ko ha talafekau na'e fekau'i mei he 'ao 'o e 'Otuá pea 'oku 'i ai ha ngāue 'a e 'Otuá ke ne fai. Fakakaukau angé ki he fakakaukau 'oku pau ne ma'u 'e Siosefa 'i he taimi ne fakahā ange 'e he 'āngeló 'e 'iloa hono hingoá “'i he leleí mo e koví 'i he pule'anga, fa'ahinga, mo e lea kotoa peé.”¹ Mahalo ko e 'ohovale he fofonga 'o Siosefá na'á ne 'ai 'a Molonai ke ne toe fakamatala, 'e fakatou talanoa 'i ia 'i he leleí mo e koví 'i he kakai kotoa pē.²

Na'e muiaki māmālie mai 'a e lelei na'e lau kia Siosefá; ka na'e kamata he taimi pē ko iá 'a e lau koví. Ne tohi 'e Siosefa, “[Hono 'ikai] fu'u ngali kehe ke lau ha tamasi'i ta'e-ongoongoa . . . ko ha taha 'oku fe'unga hono mahu-ingá ke tokanga ki ai . . . [a e fakatanga lahi tahá].”³

Neongo e tupulaki 'a e 'ofa kia Siosefá, ka na'e pehē pe mo e tāufe-hi'á. Na'e fakapoongi ia 'i hono ta'u 38, 'e ha kau tangata fakatanga 'e toko 150 kuo 'osi vali honau matá.⁴ Neongo na'e ngata fakafokifā e mo'uí 'a e Palōfitá, ka ko e toki kamata pē ia e lea lelei mo e laukovi kia Siosefá.

'Oku totonu nai ke tau 'ohovale 'i he laukovi kuo fai kiate iá? Na'e ui 'a e 'Aposetolo ko Paulá ko e faha mo e 'atamai vaivai.⁵ Na'e ui hotau Fakamo'uí 'Ofeiná, 'a e 'Alo 'o e 'Otuá, ko e taha holi lahi, fa'a inu uaine, pea 'iate ia ha tēvolo.⁶

Na'e fakahā 'e he 'Eikí kia Siosefa hono iku'angá:

“'E 'eke 'e he ngaahi ngata'anga 'o e māmāni ki ho hingoá, pea 'e manuki'i koe 'e he kau valé, pea 'e tau'i koe 'e heli;

“Ka 'e kumi . . . 'e he loto ma'á, . . . mo e potó, . . . pea mo e angama'á, . . . 'a e ngaahi tāpuakí mei ho nimá.”⁷

Ko e hā 'oku tuku ai 'e he 'Eikí 'a e lau 'ikoví ke ō fakataha mo e leleí? Ko e 'uhinga 'e taha he koe'uhí 'oku taki 'e he fakafepaki ki he ngaahi me'a 'a e 'Otuá 'a e kau fekumi ki he mo'oní ke nau tū'ulutui 'o lotua e ngaahi talí.⁸

Ko Siosefa Sāmita 'a e Palōfita 'o e Fakafoki mai e Ongongoleléi. Na'e kamata 'ene ngāue fakalaumālie 'i he hā mai 'a e Tamái mo e 'Aló, hoko ai mo ha ngaahi 'a'ahi fakalangi kehekehe. Na'e hoko ia ko e me'angāue 'i he to'ukupu 'o e 'Otuá 'i hono 'omi 'o e folofola toputapú, tokāteline ne molé, mo e fakafoki mai 'o e lakanga fakataula'eikí. 'Oku fie ma'u ha me'a